

NEKAJ MISLI O POZNOANTIČNI MATERIALNI KULTURI V SLOVENIJI

IVA MIKL CURK

Zavod za spomeniško varstvo SRS, Ljubljana

Danes slovenski teritorij je imel v antiki zaradi svoje lege izjemen zgodovinski pomen, in to v času, ko je ob prelomu letoštetij rimska oblast napredovala v Vzhodne Alpe in panonski prostor, ter potem spet, ko je v pozni antiki začel imperij razpadati in so znova utrjevali meje matične Italije ter so pridobile mejne pokrajine strateško in gospodarsko vrednost.¹

Literarnim virom o zgodovinski vlogi naših krajev v času po Dioklecianu, po začetku 4. stoletja, pa moremo postaviti ob stran tudi vrsto arheoloških virov, ki dogajanje osvetljujejo. Vrsta je sicer še polna vrzeli in še znani arheološki viri niso do kraja izvrednoteni. Na srečo pa se znanim še neprestano pridružujejo novi, tako da bo moglo biti naše poznavanje arheologije pozne antike v nekaj letih znatno boljše, kot je sedaj. Arheološke vire z današnjega prostora Slovenije bomo tu na kratko preleteli z vidika, kaj nam morejo povedati o materialni kulturi pozne antike na teh tleh.

Teritorij sedanje Slovenije je po Dioklecianu upravno sodil v okvir tehle provinc:

*Noricum Mediterraneum, Pannonia Savia in Prima ter Venetia et Histria.*²

Zavedati se moramo, da je upravna razdelitev večkrat pomenila tudi za posamezne upravne enote do začetka srednjega veka različno usodo in to dejstvo se je gotovo kazalo tudi v materialni kulturi posameznih delov dežele. Naše dosedanje poznavanje te pa po posameznih teritorialnih enotah Slovenije ni enako. Ta uvodna ugotovitev nas mora spremljati skozi vse izvajanje, da ne bi preveč in napak posploševali, ko imamo pred očmi le majhnost slovenskega teritorija.

Če hočemo graditi skico o materialni kulturi pozne antike pri nas so nam na voljo predvsem tele arheološke najdbe in rezultati dosedanjega raziskovanja. Iz dela Istre in Slovenskega Primorja poznamo z novih raziskovanj le malo materialne kulture,³ starejša raziskovanja so pa mnogokrat posvečala ostalinam

¹ R. Rostovzeff, *Frumentum*, RE VII (1912) 150.

² J. Hoffiller, B. Saria, *Antike Inschriften aus Jugoslawien* (Zagreb 1938) str. 1, 54, 68. Th. Mommsen, *CIL* III, str. 489.

³ Tako je dalo npr. sondiranje na Čenturju pri Koprju le drobce amfor. Za podatek se zahvaljujem M. Zupančič. Starejše objave pa drobne najdbe le sumarno omenjajo, npr. A. Moser, *Jahrb. d. Zentral-Komm.* 1 (1903) 115.

materialne kulture premalo pozornosti. Na širši Primorski pa danes že lahko s pridom uporabljamo nekaj rezultatov sodobnih izkopavanj.⁴ Še bolje bo v nekaj letih, ko bo gradivo objavljeno. Z Gorenjskega moremo uporabljati predvsem rezultate starejših izkopavanj, v novejšem času jim stopajo ob stran proučevanja enkratno zanimivih najdišč iz časa preseljevanja narodov in zgodnjega srednjega veka, da omogočajo posredno marsikak sklep o poznorimski materialni kulturi.⁵ Nekateri stari podatki, predvsem pa obsežna nova izkopavanja, ki so še v teku in v obdelavi, nam že danes kaj plastično prikazujejo materialno kulturo poznorimske Emone in njenega teritorija. Podobna je situacija z Neviodunom in Celejo.⁶ Na obeh teritorijih teh mest poznamo tudi poznoantične postojanke in najdbe enkratne vrednosti in pomena, kjer (zlasti na območju Celeje) so v teku tudi sodobna raziskovanja (Rifnik, Vranje pri Sevnici, Brinjeva gora, Celje).⁷ Stara in nova raziskovanja v Ptuj⁸ in na njegovem ozemlju ter v Prekmurju⁹ nam omogočajo sklepe o teritoriju severovzhodne Slovenije.

V omenjenih najdiščih s poznoantičnim stratigrafskim horizontom so našli predmete vsakdanje rabe, ki bomo zdaj o njih govorili po vrstah.

Iz poznoantičnih ruševin na naših tleh je razmeroma precej orožja, tako raznih puščičnih osti, s tulom in trnom za nasaditev, pa tudi s tordiranim vratom, suličnih osti, več nožev, ki imajo včasih klekast hrbet in meč.¹⁰ Pri dataciji tega gradiva nam pomagajo le v nekaterih najdiščih najdiščne okoliščine, z novci datirane plasti,¹¹ včasih pa le tipološke posebnosti.¹² Poudariti pa moramo takoj, da se ti predmeti, najdeni v Sloveniji, od gradiva iz drugih delov imperija kaj malo razlikujejo, saj je tudi poznorimsko orožje centralizirane vojske veli-

⁴ J. Korošec, *Arheološke ostaline v Predjami*, Razprave 1. raz. SAZU 4/1 (1956) 41 ss. M. Urleb, *Arh. vestnik* 19 (1968) 473 ss. J. Kastelic, *Zgod. časopis* 6-7 (1952-53) 95 ss.

Najzanimivejše tovrstne najdbe s Sv. Pavla nad Vrtovinom, iz Ajdovščine in z Mar'inj hriba v Logatcu so še v obdelavi. Za možnost študija ajdovskega gradi se zahvaljujem D. Svolfju.

⁵ Tako J. Kastelic, *Slovenska nekropola na Bledu*, Dela 1. raz. SAZU 13 (1960) 38 ss.

⁶ Gradivo z novejših izkopavanj je v obdelavi. Hranijo ga v Mestnem muzeju in Narodnem muzeju v Ljubljani ter v Pokrajinskem muzeju na Celju.

⁷ A. Bolta, *Inventaria arch. Jugoslavija* 12 (1969). Isti, *Arh. vestnik* 21-22 (1970-71) 127 ss. V. Kolšek, *Celjski zbornik* (1965) 283 ss, 290. S. Pahič, *Razprave 1. raz. SAZU* 6 (1969) 215 ss.

Gradivo z Brinjeve gore in Vranja pri Sevnici je v obdelavi. Za možnost študije se zahvaljujem S. Pahiču in dr. P. Petruju.

⁸ J. Klemenc, *Ptujski grad v kasni antiki*, Dela 1. raz. SAZU 4 (1950) 46-54. I. Mikl-Curk, *Časopis za zgod. in narod.*

NV 2 (1966) 46 ss. S. Pahič, *Časopis za zgod. in narod.* NV 1 (1965) 10 ss. Isti, *Svet med Muro in Dravo* (Maribor 1968) 202 ss.

⁹ I. Mikl-Curk, *Časopis za zgod. in narod.* NV 5 (1970) 6 ss.

¹⁰ Puščice, sulice: J. Kastelic, glej opombo 4. A. Valič, *Arh. vestnik* 19 (1968) 485 ss, 489; noži: P. Petru, *Razprave 1. raz. SAZU* 6 (1969) T.1; neobjavljeno gradivo v Pokrajinskih muzejih Maribora in Ptuj; meč: *Varstvo spomenikov* 7 (1961) 335.

¹¹ Zlasti bo dragoceno po dokončni obdelavi gradivo z utrdb na limesu, tako z Lanišča pri Kalcah ali z Martinj hriba. V Osluševcih pa je bil meč najden znotraj rimskega grobišča v skeletnem grobu.

¹² A. Valič, o. c. 485 ss. J. Werner, *Bayer. Vorgeschichtsbbl.* 31 (1966) 138; nekoliko more za tipološke sklepe koristiti mlajše gradivo, npr. J. Korošec, *Uvod v materialno kulturo Slovanov zgodnjega srednjega veka* (Ljubljana 1952) 226, pa tudi starejše gradivo se oblikovno kaj malo razlikuje npr. P. Petru, *Razprave 1. raz. SAZU* 6 (1969), 12, 23 in *Vesnik vojnog muzeja* 5 (1958) 263 ss.

kega državnega telesa organizirano v delavnicah orožja,¹³ pa tudi tehnologija izdelave je narekovala enotnost in trdoživost oblik.

Beseda o nožih nas popelje k drugi veliki skupini predmetov vsakdanje rabe, k orodju. Med najdbami s slovenskega teritorija je le nekaj takih, ki moremo zanje po najdiščnih okoliščinah trditi, da so iz pozne antike, tipoloških značilnosti, ki bi pa predmete datirale ali jih celo teritorialno omejevale pa skoraj da ni.¹⁴ Tudi za orodje torej slej ko prej velja ugotovitev, kako je tehnologija poenotila izdelke.

Pestrejše, po kraju in času nastanka bolj različno oblikovani so drugi ohranjeni predmeti iz keramike in stekla, kosti in barvastih kovin.

V naših najdiščih srečamo kot datirano poznoantično lončenino nekaj pozne sredozemske sigillate,¹⁵ pozne provincialne posnetke sigillate in druge boljše keramike,¹⁶ globoke konično valjaste čaše in sklede panonskega kroga,¹⁷ rdeče vrče, bolj specifične fature in profilov,¹⁸ razne oljenke (tkim. afriške ali starokrščanske, druge reliefne oljenke, ki postajajo visoke, oljenke z žigom poznih izvedb),¹⁹ del glazirane keramike,²⁰ velike čaše (tudi gibanke)²¹ ter sivo, črno

¹³ J. Klemenc, o. c. 80. J. Hoffiller, *Vjesnik Hrv. arh. druž.* 11 (1911) 154 ss. *Not. dign.* (ed. Seecik) 32.

¹⁴ Ugotavljamo, da se npr. mladoželeznodobno orodje iz depoja v Modreju ob Soči (*Varstvo spomenikov* 12 [1967] 85 ss) oblikovno kaj malo razlikuje od predmetov, ki jih tu prikazujemo. Prim. tudi mnenje A. Salamon, *Arch. Hung.* NS 36 (*Intercisa II* [1957]) 370 ss.

¹⁵ I. Mikl-Curk, *Terra sigillata iz Poetovija*, *Dissertationes* 10 (1970) 49 ss. *Ista*, *Arh. vestnik* 20 (1969) 135.

¹⁶ *Ista*, o. c. 49.

¹⁷ Med to vrsto posod štejemo lonček iz Brezja (S. Pahič, *Razprave 1. raz.* SAZU 6 [1969] 260), lonček iz Ptuja (PM Ptuj, inv. št. 3511), fragment žigosane skodele (I. Mikl, *Arh. vestnik* 11-12 [1961-62] 153 ss, T. 3: 7. *Ista*, *Dissertationes* 10 [1970] 50, še brez datacije). Datacija tovrstne keramike, katere oblike naj bi bile barbarskega izvora, glej pri A. Salamon, *Folia arch.* 20 (1969) 59 ss.

¹⁸ I. Mikl-Curk, *Arh. vestnik* 15-16 (1964-65) 270. P. Petru, *Razprave 1. raz.* SAZU 6 (1969) T. 1; neobjavljeno gradivo z emonskega foruma v Mestnem muzeju v Ljubljani. Za možnost obdelave tega gradiva se zahvaljujem Lj. Plesničar.

Rdeči enoročajni vrči s široko ustno odprtino so zlasti v sredozemskem prostoru živeli tako rekoč brez prekinitev v srednji vek. V atenski Agori srečamo npr. še v 7. stoletju take povsem antične oblike in fature (H. S. Robinson, *Pottery of Roman Period-chronology*, *The Athe-*

nian Agora 5 [Princeton-New Jersey 1959] 122), srečamo jih pa tudi v srednji Evropi zelo pozno (npr. A. Koch, *Bayer. Vorgeschichtsbbl.* 34 [1969] 183).

¹⁹ Splošno o poznih oljenkah: H. Menzel, *Antike Lampen im RGZM Mainz* (Mainz 1954) 90. O. Borneer, *Corinth 4/II*, *Teracotta Lamps* (Cambridge-Massachusetts 1939) 119. T. Szentleleky, *Ancient Lamps* (Budapest 1969) 123. D. Ivanyi, *Römische Lampen aus Pannonien*, *Diss. Pann.* Ser 2,2 (1935) 12.

Pri nas jih poznamo zlasti iz Celja (I. Mikl-Curk, *Razprave 1. raz.* SAZU 6 [1969] 189) ter delno neobjavljene iz Ljubljane in Ptuja (O. Fischbach, *Römische Lampen von Poetovio*, *Mitt. d. Hist. Ver. f. Steiermark* 44 [1896] 5 ss).

Med gradivom na sliki opozarjamo predvsem na zelo zanimivi oljenki (T. 1: 1,6) s Hajdine. Prva sodi k bolj razširjenemu tipu starokrščanskih ali severnoafriških oljenk, druga pa med oljenke-žabe, najbrž egiptovskega porekla. Oljenki sodita v konec 4. in začetek 5. stoletja.

²⁰ I. Mikl-Curk, *Razprave 1. raz.* SAZU 6 (1969) 187 ss.

²¹ Tovrstno keramiko najdemo skoraj po vseh slovenskih poznoantičnih najdiščih. V pozni antiki se čaše izrazito povečajo. To zapažajo raziskovalci po vsej Panoniji. Za podatke o tem se zahvaljujem E. Bonis. Tudi v nekropoli iz 5. stol. v Krefeldu-Gellep so čaše izrazito velike (R. Pirling, *Bonner Jahrb.* 159 [1959] 217 ss).

ali rjavkasto keramiko s površino uglajeno v pasovih.²² V plasteh, kjer so našli ali poznoantične novce ali tudi od drugod po analogijah datirane poznorimske predmete, pa je bilo odkopane tudi mnogo domače keramike, (sivorjave, sive ali črne, iz gline mešane s peskom, različno, vendar najpogosteje trdno pečene),²³ jajčastih loncev, skled, krožnikov in vrčev. Tipološke posebnosti te keramike so raziskovalci želeli že mnogokrat fiksirati, a pravega rezultata danes še ne vidimo. Če primerjamo gradivo iz res poznorimskih plasti na naših najdiščih (žal pa je ravno v teh, praviloma vrhnjih plasteh skoraj vedno tudi veliko poznejših primesi, med katerimi je dosti domače keramike, od antične le malo različne)²⁴ s starejšo, pa tudi iz posameznih najdišč med seboj ugotavljamo, da je še vedno dovolj veljavna ugotovitev, da poteze glavnička ne tečejo po steni do dna,²⁵ da je primešani pesek ostrejši in drobnejši,²⁶ da so ustja ostreje profilirana navzven in imajo tudi večkrat rahel žlebek za oporo pokrova ter da so v vzhodni Sloveniji tudi večkrat zgoraj ravno odrezana,²⁷ metličasti okras posode pa so dosti pogostejše kot prej vodoravne poteze po trupu. Včasih so tudi jajčasti lonci iz poznih najdišč izjemno slabo narejeni, ali pa se na njih opaža poglobljeno dno, sled primitivnejšega lončarskega vretena.²⁸ Vsekakor pa mora danes kljub tem zapažanjem o spremembi domače keramike v pozni antiki obveljati trditev, da je imelo vsako izdelovalno središče druge značilnosti in torej domače keramike po samih tipoloških značilnostih, zlasti kadar gre za osamljene kose, ne moremo brez pomislov datirati.

Z našega teritorija poznamo precej poznorimskega, zvečine zelenega stekla, kozarcev, steklenic in redkejših skledic, mogoče delno iz panonskih delavnic,²⁹ stekla, ki je rabilo kot pri starokrščanskem obredju tudi v vsakdanjem življe-

²² O tovrstni keramiki pri nas I. Mikl-Curk, *Časopis za zgod. in narod. NV* 2(1966) 49 ss. Splošno K. Sz. Poczy, *Intercisa II*, Arch. Hung. NS 36 (1957) 77 ss.

Tudi s slovenskega teritorija poznamo danes že toliko primerkov posod z uglajenimi prameni, da moremo tudi na našem materialu opazovati tipološke in kronološke razlike. Vrčki iz ptujske nekropole so dokaj vitki in jih analogije stavijo v konec 4. ali začetek 5. stol., nižje in širše posode iz ruševin pri starokrščanskem baptisteriju v Emoni pa bodo bržkone po svojih oblikovnih značilnostih bliže sredini 5. stol. Za razvoj oblik primerjaj K. Sz. Poczy, o. c. 79 s. R. Pirling, o. c. 229 ss.

²³ I. Mikl-Curk, *Časopis za zgod. in narod. NV* 1 (1965) 75 ss. Pomembno bo pa dopolnila in korigirala naše znanje obdelava gradiva iz Emone, Celeje, štajverskega podeželja itd.

²⁴ R. Ložar, *Glasnik muz. druš. za Slovenijo* 20 (1939) 180 ss. J. Hoššo, *Universitatis Comeniana Musica* 10 (1970) 23 ss.

²⁵ A. Schörgendorfer, *Römische Keramik der östlichen Alpenländer* (Wien 1942) 112.

²⁶ A. Schörgendorfer, o. c. 114.

²⁷ Take profile zapažamo v precej velikem številu v vsej severovzhodni Sloveniji.

²⁸ Tako dno ima lonček npr. iz Brezic (S. Pahič, *Razprave 1. raz. SAZU* 6 [1969] 260). Našli so ga tudi v najmlajši plasti l. 1971. na Hajdini skupaj z izrazito rimskimi pa tudi staroslovanskimi predmeti. Zanimivo pa je, da srečamo taka dna tudi v velikem številu med gradivom rimske vasi na vzhodnem obrobju Pohorja na prostoru današnje Cigonce skupaj z gradivom nekako iz 3. stol. (Gradivo še obdeluje S. Pahič.)

²⁹ Srečamo ga skoraj v vseh slovenskih poznoantičnih najdiščih. Tudi sicer je zelo razširjeno po imperiju, npr. H. S. Robinson, o. c. 103. O panonski veji delavnic pa E. B. Thomas, *Espelmayr-feld, Forsch. in Lauriacum* 8 (1962) 103 ss. L. Barkoczy, *Acta antiq. hung.* 18 (1965) 242 ss. L. Barkoczy, A. Salamon, *Arch. Ert.* 95 (1968) 29 ss.

nju.³⁰ K tem moramo naštetati še kozarce na nogi, prav tako poznega tipa, zelo razširjenega po imperiju.³¹ Omeniti pa moramo tudi posamezne najdbe luksuznega sredozemskega, bolj ali manj bogoslužju prihranjenega stekla.³²

Predmete, dele noše poznamo predvsem iz grobišč, ki so tudi na naših tleh kar dobro datirana.³³ Malone enaki predmeti se v velikih množinah pojavljajo po vsem prostranstvu srednjega Podonavja in jih mnogokrat najdiščne okoliščine precizno datirajo, da moremo nekatere datirati na nekaj desetletij točno. Pri tej skupini predmetov imamo pasne spone (predvsem tiste s štirikotnim okovom za pas ali usločenim lokom),³⁴ igle in lasnice, toaletni pribor, glavnike in ogrlice, nize steklenih jagod, vse gradivo, ki ga tipološke posebnosti nekaj manj precizno datirajo,³⁵ fibule-spone ali omega fibule,³⁶ prave fibule³⁷ (med temi so zlasti značilne križne ali samostrelne fibule s čebulastimi gumbi, izdelek bržkone večjih sredozemskih industrij, ki se pri nas pojavljajo v veliki količini v vitkejših oblikah ugašajočega 4. stoletja ter le sporadično v čokati obliki zgodnjega 5. stoletja; ne moremo pa tudi ne mimo panonskih kolenčastih fibul, ki so živele še v preseljevanju narodov), prstane in uhane,³⁸ ter razne zapestnice, pločevinaste in iz žice, okrašene s steklenimi biseri, zlasti pa take, ki imajo konce v obliki stiliziranih kačjih glav.³⁹

Pri naštevanju najznačilnejšega poznorimskega gradiva iz naših krajev smo večkrat pokazali, da so posamezni tipi v malone identični podobi razširjeni na zelo širokem teritoriju. To dejstvo je omogočilo že drugim avtorjem ugotovitev, kako je bila poznoantična materialna kultura neke vrste koiné velikih teritorialnih enot dolgo živega državne telesa.⁴⁰

³⁰ E. B. Thomas, o. c. 106.

³¹ Neobjavljeno gradivo, npr. v muzejih v Ptujju in Ljubljani. V sredozemskem prostoru srečamo tovrstno steklo še zelo pozno, v 7. stol. (npr. H. S. Robinson, o. c. 114 ss).

³² I. Mikl, *Arh. vestnik* 13-14 (1969-63) 491 ss.

³³ I. Mikl-Curk, *Časopis za zgod. in narod.* NV 2 (1966) 59. V. Stare, *Arh. vestnik* 3 (1952) 138 ss. S. Pahič, *Razprave 1. raz.* SAZU 6 (1969) 217 ss z izčrpno obravnavo analogij v opombah.

³⁴ I. Mikl-Curk, *ibid.* V. Stare, *ibid.*

³⁵ Vsaj po nekaj predmetov iz te skupine je v vseh poznorimskih najdiščih pri nas. Za datacijo prim. I. Mikl-Curk, opomba 34.

³⁶ Pogosto npr. med gradivom iz Ptujja in Ajdovščine, v PM Ptuj in GM Nova Gorica. Za datacijo prim. I. Mikl-Curk, opomba 34.

³⁷ Večja skupina križnih fibul iz Ptujja, I. Mikl-Curk, *Časopis za zgod. in narod.* NV 2 (1966) 57. Pri nas srečamo le bolj posamične primere, ki so toliko čokati, da bi mogli soditi v 5. stol., tako v Kranjskem Raku ali v novejšem času

fibula, najdena pri ruševinah baptisterija v Emoni. O tipoloških značilnostih glej G. Behrens, *Mainz. Zeitschr.* 14 (1919) 13. E. Patek, *Die Verbreitung und Herkunft der römischen Fibeltypen in Pannonien*, Diss. Pann. Ser. 2, 19 (1942) 147. Tudi G. Gomolka, *Klio* 48 (1967) 322.

O kolenčastih fibulah pa E. Patek, o. c. 130 ss. Tako fibulo so našli v grobu iz časa preseljevanja narodov na Rifniku (L. Bolta, *Arh. vestnik* 21-22 [1970-71] 133).

Vsekakor pa je treba upoštevati problematiko najdb antičnih predmetov v mlajših grobovih (npr. S. Pahič, *Razprave 1. raz.* SAZU 6 [1969] 279, opomba 29).

³⁸ P. Petru, *Razprave 1. raz.* SAZU 6 (1969) 26, T. I. S. Petru, *Dolenjski zbornik* 1 (1961) 223. S. Pahič, *Razprave 1. raz.* SAZU 6 (1969) 250 ss.

³⁹ I. Mikl-Curk, *Časopis za zgod. in narod.* NV 2 (1966) 59. S. Pahič, *ibid.* z zbranim objavljenim primerjalnim gradivom.

⁴⁰ P. Petru, *Razprave 1. raz.* SAZU 6 (1969) 211. R. Noll, *Wiss. Arb. aus Burgenland* 35 (1966) 149 ss.

Misliti pa moramo tudi na obstoj nekaj teritorialnih posebnosti. Na našem teritoriju moremo med drugim opozoriti na verjetno še v pozni antiki jasno spoznavno bolj italško obarvanost materialne kulture z južnoslovanskega teritorija⁴¹ ali na mnogokrat obravnavana ptujška reliefna pasna okova, po motiviki identična poznoantičnim reliefnim okrasom, po izdelavi pa čisto svojska.⁴² Sem sodi tudi že omenjena razlika domače keramike med posameznimi mestnimi teritoriji.

Če pogledamo najdišča in gradivo, ki ga uporabljamo pri oblikovanju naše-ga sestavka, pa ugotovimo, da je večino najdb treba datirati največ do srede 5. stoletja, torej do hunskega vdora. Zanimivo je, da včasih v vrhnjih ruševinskih plasteh, kjer srečujemo omenjeno gradivo iz 4. in zgodnjega 5. stoletja skupaj z vrsto recentnih najdb, srečamo zlasti v večjih naselbinskih aglomeracijah najdbe, ki jih je treba datirati v preseljevanje narodov ali celo daleč v čas po slovenski naselitvi.⁴³ V tem moramo videti po eni strani sled ponovne poselitve starega prostora in krčevine z daljšo ali krajšo časovno cezuro,⁴⁴ vsaj včasih bi pa najbrž morali misliti na kontinuirano življenje v nekem pogledu brez prekinitve. Na to misel nas navaja tole. Že večkrat so opozorili na velike lokalne tipološke sorodnosti med določeno vrsto predmetov pozno-rimske materialne kulture s staroslovanskimi.⁴⁵ Že pred časom so najdiščne okoliščine najdišča na klasičnih panonskih tleh dale raziskovalcu sklepati o tem, da je osamljena naselbina starega romanskega življa tudi v Panoniji z delom svojih navad in zlasti obrtnih dejavnosti preživela selitev narodov.⁴⁶ V osamljenih najdiščih srečamo poznorimske predmete, predmete, ki kažejo v čas preseljevanja in staroslovanske predmete v taki logični povezavi, da moramo razmišljati o neki določeni vrsti kontinuitete, vsaj v izročilu.⁴⁷ K temu moramo dodati še to, da ravno predmetov, ki se z modulacijami ponovijo v staroslovanski kulturi (npr. zapestnice, domača keramika), ne moremo po tipoloških značilnostih čisto točno datirati in ker so večkrat proizvod malih lokalnih delavnic za osnovne potrebe vsakdanjega življenja (hrana in obleka), kar brž lahko mislimo, da so le malo spremenjeni rabili in delali daljši čas, tudi do dvesto let.⁴⁸ Za potrditev take hipoteze pa seve potrebujemo še mnogo raziskav in najdb precizne datacije.

Naše razmišljanje o poznorimski materialni kulturi na slovenskih tleh pa zaključimo z mislijo, da moramo, pa čeprav se bo na koncu izražena domneva o kontinuiranem življenju v nekaterih prostorih slovenske zemlje izkazala za zmotno, dobro poznati materialno kulturo pozne antike, če hočemo študirati

⁴¹ I. Mikl-Curk, *Arch. Jugoslavica* 9 (1968) 49 ss.

⁴² *Ista*, *Časopis za zgod. in narod. NV* 2 (1966) 58. M. Abramič, *Poetovio* (Ptuj 1925) 54.

⁴³ *Varstvo spomenikov* 8 (1963) 285 in 292. I. Mikl, *Arh. vestnik* 9-10 (1958-59) 174.

⁴⁴ *Ista*, *Časopis za zgod. in narod. NV* 5 (1969) 8 ss.

⁴⁵ Npr. Z. Vinski, *Materijali* 1 (1964) 101 ss.

⁴⁶ A. Alföldy, *Der Untergang der*

Römerherrschaft in Pannonien II (Berlin-Leipzig 1926) 30, 33. A. Salamon, *Acta arch. hung.* 21 (1969) 288.

⁴⁷ Bržčas bo treba v bodoče posvetiti še večkrat pozornost zlasti grobiščem, kjer se nekako v logični soseščini pojavljajo poznoantični in zgodnjersrednjeveški grobovi.

⁴⁸ Danes moremo verjetno storiti le to, da datiramo plasti, kjer najdemo le našete, tipološko slabo opredeljive predmete, dovolj široko v čas med pozno antiko in zgodnji srednji vek.

materialno kulturo in posredno s tem zgodovinska dogajanja v zgodnjem srednjem veku. Saj nekatere podrobnosti že danes govore za to, da so korenine civilizacije slovanskega srednjega veka tudi na danes slovenskih tleh segle nazaj do antike pred hunskim vdorom.

Zum Studium der spätrömischen materiellen Kultur in Slowenien

Wegen seiner Lage am leichtesten Übergang aus Mitteleuropa in den Mittelmeerraum nahm das heute slowenische Territorium in der Spätantike eine geschichtliche Ausnahmestellung ein. Das Bild, das wir von diesem historisch wichtigen Zeitabschnitt und Raum haben, wird wesentlich ergänzt durch archäologische Quellen. Die Abhandlung zählt diese zuerst auf, und zwar vor allem die Resultate der neueren Forschungen, dann aber zieht sie daraus einige Schlüsse über die materielle Kultur der Spätantike im Territorium des heutigen Sloweniens. So versucht sie aus dem Blickpunkt der Datierung und der typologischen sowie kulturellen Determinierung die Bewertung einiger der charakteristischsten Gattungen der materiellen Kultur anzudeuten, die bereits bisher auf slowenischem Boden gefunden worden sind, wie z. B. Waffen, Werkzeuge, Keramik, Glas und Schmuckgegenstände. Am Ende werden einige Gedanken angeführt, die sich beim Studium der Überreste aufdrängen, vor allem der Gedanke, daß einige Gattungen dieser materiellen Kultur (z. B. ein Teil der einheimischen Keramik, Schmuck) sowie die Technologie insbesondere der Gegenstände für den häufigsten täglichen Gebrauch (in Verbindung mit Kleidung und Nahrung) auch die Zeit der Völkerwanderung gerade auf slowenischem Boden verleben und hier in die altslawische materielle Kultur des frühen Mittelalters übergehen mußten. Allerdings kann die vorliegende Abhandlung die gesamte Problematik der spätantiken materiellen Kultur nicht erschöpfend behandeln. Sie kann nur auf ihren Umfang und darauf hinweisen, in welchen Richtungen die weiteren Forschungen erfolgen sollen

Nekaj poznorimskih predmetov iz Ptuja in Ljubljane. Najdišče Ptuj, shranjeno v PM Ptuj: 1. inv. št. 538; 2. inv. št. 428; 3. inv. št. 3363; 4. inv. št. 3513 (najdišče Zg. Breg); 6. inv. št. 425. 5, 7—11: najdišče Ljubljana (šola M. Vrhovnik, Gregorčičeva ul.), shranjeno v MM Ljubljana

Einige spätrömische Funde aus Ptuj und Ljubljana. Fundort Ptuj, aufbewahrt in PM Ptuj: 1. Inv. Nr. 538; 2. Inv. Nr. 428; 3. Inv. Nr. 3363; 4. Inv. Nr. 3513 (Fundort Zg. Breg); 6. Inv. Nr. 425. 5, 7—11: Fundort Ljubljana (Die Schule M. Vrhovnik, Gregorčič Gasse), aufbewahrt in MM Ljubljana

